

Грищук Н. В.
асистент

Вінницького національного аграрного університету

Grischuk N. V.
Assistant,

Vinnitsa National Agrarian University

ОЦІНКА ПРІОРИТЕТНОСТІ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. Оскільки аграрний сектор є ресурсомісткою сферою, яка характеризується тривалістю виробничого циклу та суттєвим періодом обертання коштів, що в подальшому забезпечать безперервний процес сільськогосподарського виробництва і реалізації продукції, питання оцінки пріоритетності джерел фінансування сільськогосподарських підприємств є досить актуальним. Окреслено стан та визначальні резерви щодо подальшого покращення фінансового забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. Доведено, що за допомогою фінансових інструментів впливу на процес виробництва можливо уникнути проблем фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Також висвітлено впровадження альтернативних інструментів фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, ринок, сфера, фінансування, кредитування, фінансове забезпечення.

Постановка проблеми. Фінансове забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств неможливе без застосування залучених джерел. Формування системи гарантованого фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлює необхідність урізноманітнення джерел забезпечення за рахунок банківського, позабанківського кредитування та іншого забезпечення.

Доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції; поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Актуальність зазначеної проблеми для вітчизняного сектору аграрного виробництва зумовлена тим, що глобалізація і прискорення соціально-економічних процесів вимагають нових підходів до розгляду принципів економічної теорії, внутрішніх протиріч функціонування економічних систем у нових умовах господарювання. Підтвердженням актуальності цих досліджень слугують наукові праці відомих українських вчених А. Борщ [2], С. Білоусова [3], О. Гудзь [5], В. Месель-Веселяка [10], О. Шпикуляка [4] та ін. Відзначаючи цінність напрацювань названих вчених, слід зауважити, що окремі важливі аспекти зазначеної проблеми потребують подальших досліджень. Передусім це стосується функціонування сільськогосподарських підприємств у контексті використання альтернативних форм і джерел фінансування для підтримки конкурентоспроможності аграрного виробництва.

Мета статті – оцінити у порівнянні різні джерела фінансового забезпечення аграрних підприємств, зокрема особливості самофінансування, кредитування та державного фінансування, і запропонувати додаткові джерела фінансового забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств Вінницького регіону.

Результати дослідження. В Україні агропромисловий комплекс і його провідна галузь – сільське господарство – завжди знаходилися серед пріоритетів розвитку країни. На Україну припадає приблизно 25% чорноземів світу, а площа сільськогосподарських угідь становить 43 млн га

(72% від загальної площі країни). Нині агропромисловий комплекс в Україні є одним із ключових секторів економіки – він формує 24% випуску продукції та 18% ВВП країни, спроможний вирішувати складні соціально-економічні завдання, забезпечувати продовольчу безпеку країни. Відповідно, основою ефективного розвитку АПК є формування конкурентоспроможних підприємницьких структур.

Конкурентоспроможність сільськогосподарських агроформувань передбачає можливість їх ефективного функціонування в умовах ринкової економіки. Це означає, що їхня виробнича діяльність повинна найповніше відповідати споживчому попиту, забезпечувати максимальну окупність засобів виробництва і капіталу. Тому розвиток агропромислового виробництва в Україні залежить від ефективного його фінансування.

Самофінансування дає змогу розв'язати такі конкретні питання: які грошові кошти може мати аграрне виробництво в своєму розпорядженні; які джерела їх надходження; чи досить засобів для виконання накреслених завдань; яка частина коштів має бути перерахована в бюджет, позабюджетні фонди, банкам та іншим кредиторам; як повинен здійснюватися розподіл прибутку; як забезпечується реальна збалансованість планових витрат і доходів підприємств аграрного виробництва на принципах самокупності та самофінансування, яке передбачає покриття витрат на розвиток виробництва за рахунок отриманого прибутку та залучених кредитів, які, в свою чергу, також погашаються за рахунок прибутку. За рахунок самофінансування забезпечується раціональне використання зароблених і залучених джерел, адже мета самофінансування полягає в тому, щоб отримати певний ефект. Результатом такого вкладання коштів має бути приріст прибутку. За рахунок самофінансування варто формувати матеріально-технічну базу сільськогосподарських підприємств, яка забезпечуватиме безперервне виробництво: основні засоби, робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження та робочий капітал. Прибуток від ефективного використання цих активів має збільшувати частину власного капіталу підприємства, зокрема, у вигляді амортизаційного фонду та нерозподіленого прибутку.

Фінансове забезпечення аграрного виробництва за рахунок внутрішніх фінансових ресурсів має як переваги,

так і недоліки. До основних переваг самофінансування слід віднести такі: залучені кошти не потрібно повертати та сплачувати винагороду за користування ними; відсутність затрат під час мобілізації коштів; не потрібно надавати кредитне забезпечення; підвищується фінансова незалежність та кредитоспроможність підприємств галузі. Недоліком самофінансування можна назвати обмежені можливості контролю за внутрішнім фінансуванням, що знижує вимоги до ефективного використання коштів.

Отже, для аграрного виробництва пріоритетними є власні джерела формування фінансових ресурсів, зокрема прибуток та амортизаційні відрахування, оскільки одним із найважливіших загальногосподарських завдань фінансової діяльності є нарощення власного капіталу сільськогосподарських підприємств як основи формування фінансового забезпечення аграрного виробництва.

Для ефективного функціонування та забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарські підприємства використовують позикові та залучені фінансові ресурси, серед яких значне місце займає кредитне забезпечення. У системі фінансового забезпечення аграрного виробництва банківське кредитування забезпечує 25–26% ресурсів та займає друге місце після самофінансування [5].

Формування системи гарантованого фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств зумовлює необхідність урізноманітнення джерел кредитного забезпечення за рахунок банківського та позабанківського кредитування.

Доступ сільськогосподарських підприємств до кредитних ресурсів надає їм можливість розширення обсягів виробництва та переробки продукції; поповнення обігових коштів, а також освоєння інноваційних технологій, необхідних для забезпечення належного рівня їхньої конкурентоспроможності.

Під кредитним забезпеченням слід розуміти спрямування кредитних ресурсів на забезпечення безперервності відтворювального процесу на сільськогосподарських підприємствах. Відносини сільськогосподарських підприємств та фінансово-кредитних установ мають бути взаємовигідними: зростання обсягів кредитних вкладень для комерційних установ збільшує дохідність активних операцій у вигляді відсотків за користування кредитами, а для підприємств кредитне забезпечення дає змогу покривати свої виробничі витрати з метою безперервності відтворювального процесу та є стимулом ефективного використання кредитних коштів як джерела фінансових ресурсів.

Належне кредитне забезпечення є визначальним чинником ефективного функціонування будь-якого підприємства. Доступність кредитних ресурсів для сільськогосподарських товаровиробників впливає на збільшення обсягів виробництва, активізує підприємницьку ініціативу та сприяє підвищенню їхньої конкурентоспроможності.

Необхідність і особлива роль кредиту в аграрному секторі зумовлені специфікою відтворювального процесу, що прискорює рух грошових і матеріальних ресурсів та сприяє підвищенню ефективності господарської діяльності. Саме через кредит як один із фінансових інструментів впливу на процес виробництва можна вирішити проблеми фінансового забезпечення підприємств аграрного сектору економіки. Кредит сприяє розвитку сільськогосподарського виробництва, економічному використанню матеріальних ресурсів і грошових надходжень, зміцненню господарських зв'язків між усіма підрозділами агропромислового комплексу, впливає на прискорення оборотності засобів підприємства.

Кредитні відносини сільськогосподарських підприємств із комерційними банками мають свою специфіку,

зумовлену їх суб'єктним складом. З одного боку, участь у цих відносинах комерційного банку як кредитора визначає основні ознаки банківського кредиту, що принципово відрізняють його від інших видів кредиту. Зокрема, одним із суб'єктів кредитних відносин є банк, а об'єктом – вартість винятково у грошовій формі; специфіка форми власності на кредитні ресурси, яка дає банку змогу одночасно бути позичальником і кредитором; висока ризикованість і більш жорсткі умови та принципи кредитування; плата у формі кредитного відсотка та інших характерних для банківської практики форм оплати; договірний характер, обов'язковість письмової форми угоди та жорстке державне регулювання кредитної діяльності банку. Необхідність зумовлює врахування об'єктивних вимог галузі щодо організації її кредитного забезпечення через специфіку відтворювального процесу.

Банківський кредит як одне з основних джерел забезпечення грошовими ресурсами сільськогосподарських підприємств сьогодні покликаний відігравати вагомий роль у стимулюванні відтворювальних процесів в економіці. Однак для аграрного сектору економіки в ринкових умовах кредитні відносини виявилися дуже складними. Кризові явища в економічній системі практично підірвали фінансову стійкість сільськогосподарських підприємств, внаслідок чого скоротилася кількість надійних позичальників, хоча потреба в кредитних ресурсах як важливому витoku фінансування підприємницької діяльності не зменшилася.

Щоб визначити вагомість та значення кредитного забезпечення в діяльності сільськогосподарських підприємств Вінницького регіону, варто оцінити джерела формування майна (табл. 1).

Протягом досліджуваного періоду сільськогосподарські підприємства Вінницької області не були достатньо забезпечені власними фінансовими ресурсами. Наведені параметри частки власних оборотних коштів демонструють наявну потребу у фінансовому забезпеченні діяльності сільськогосподарських підприємств за рахунок кредитних ресурсів. У композиції джерел формування майна сільськогосподарських підприємств найбільші параметри належать позиченим коштам – 60,5%, а в композиції запозичень найбільша питома вага припадає на кредиторську заборгованість, яка зменшилася порівняно із 2012 р. на 5%, проте залишається у значних параметрах – 51,8%

З динаміки композиції джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Вінницького регіону протягом 2012–2016 років (табл. 2) видно, що найбільші параметри у позикового капіталу в частині короткострокових позик – 48,8%.

Таким чином, простежується цілком закономірна тенденція щодо потреби сільськогосподарських підприємств у залученні позикового капіталу для фінансового забезпечення їхньої діяльності.

2016 р. залишив за собою значні виклики щодо найближчої перспективи розв'язання питання фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств. Загальна макроекономічна ситуація в країні мала незначне погравлення порівняно з минулим роком, сільськогосподарські виробники мали можливість залучити фінансування завдяки таким інструментам, як банківське кредитування, інвестиції, аграрні розписки, товарні кредити, вексельне фінансування.

На теренах Вінницького регіону з червня 2016-го до грудня 2017 року спільно із Польщею реалізується проект «Підвищення інвестиційної привабливості України та конкурентоспроможності регіонів» із бюджетом 800 тис. євро. Метою проекту є перейняття польського досвіду

Таблиця 1

Оцінка джерел у формуванні майна сільськогосподарських підприємств Вінницького регіону (2012–2016 рр.)

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
1. Джерела формування майна, млн. грн	15069	15762	24527	24778	25105
1.1. Власний капітал, млн. грн	6579	6867	7546	8316	9098
у % до майна	43,7	43,6	30,8	33,5	36,2
1.1.1. Власні оборотні кошти, млн. грн	3966	4413	5374	5576	5778
у % до власного капіталу	60,3	64,3	71,2	67,0	63,5
1.2. Позичені кошти, млн. грн	8077	8486	14000	14800	15200
у % до майна	54,9	53,8	57,1	59,7	60,5
1.2.1. Короткострокові позики	880	986	1604	1680	1705
у % до позичених коштів	10,9	11,6	11,5	11,3	11,2
1.2.2. Кредиторська заборгованість, млн. грн	4589	3998	7406	7645	7890
у % до позичених коштів	56,8	47,1	52,9	51,6	51,8
1.2.3. Довгострокові зобов'язання	2546	3501	4992	5003	5105
у % до позичених коштів	31,5	41,3	35,7	33,8	33,6
1.3. Доходи майбутніх періодів, млн. грн	62	-	-	-	-
у % до майна	0,4	-	-	-	-

Джерело: систематизовано за джерелом [9]

Таблиця 2

Динаміка композиції джерел фінансових ресурсів сільськогосподарських підприємств Вінницького регіону (2012–2016 рр.), %

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Власний капітал	43,7	43,6	30,8	33,5	36,2
Довгостроковий позиковий капітал	16,3	20,2	8,3	25,5	11,7
Короткостроковий позиковий капітал	38,6	33,6	48,8	34,2	48,8

Джерело: систематизовано за джерелом [9]

роботи з фінансовими інструментами: фінансовим механізмом ЕОГ (Європейський економічний простір), Норвезьким фінансовим механізмом (відомим як «норвезькі фонди»), які були запропоновані для нових держав-членів ЄС Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном, і аналогічною швейцарською моделлю. Таким чином, проект повинен також полегшити доступ до фінансування за рахунок синергії між наданими цією програмою послугами бізнес-консультацій, додатковими заходами, що фінансуються ЄС, а також фінансовими послугами, що пропонуються іншими донорами. Обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку Вінницької області станом на 1 жовтня 2016 р. становив 188,7 млн. дол. США. Більшість інвестицій (78,3% загального обсягу акціонерного капіталу) надійшла з країн ЄС – 147,7 млн. дол., з інших країн світу – 41,0 млн. дол. (21,7%). До п'ятірки основних країн-інвесторів, на які припадає 67,8% загального обсягу прямих інвестицій, входять: Кіпр – 40,1 млн. дол., Австрія – 31,7 млн. дол., Франція – 27,9 млн. дол., Німеччина – 15,5 млн. дол., Польща – 12,7 млн. дол. На підприємствах сільського, лісового та рибного господарства акумульовано 25,6 млн. дол. (13,6% загального обсягу) прямих інвестицій.

З метою запровадження нової форми кредитування сільськогосподарських підприємств під заставу майбутнього урожаю прийнято Закон України «Про аграрні розписки». Ця форма кредитування на тепер є найбільш альтернативним джерелом фінансово забезпечення сільгоспвиробників. Розроблення механізму функціонування аграрних розписок відбувається за участі Групи Світового

Банку та Державного Секретаріату з Економічних Питань Швейцарії (SECO). Цей новий інструмент в розрахунках є більш доступним для середніх і малих сільгосппідприємств та фермерів [1].

Альтернативним інструментом фінансування діяльності сільськогосподарських підприємств є аграрні розписки. В Україні така альтернатива набула попиту восени 2014 року, коли за спільним наказом Міністерства аграрної політики та продовольства і Міністерства юстиції України було запроваджено пілотний проект із відпрацювання механізму введення в обіг аграрних розписок за сприяння Міжнародної фінансової корпорації (IFC). Такий проект отримав назву «Аграрні розписки в Україні» та розпочав своє функціонування в Полтавській, Харківській, Черкаській та Вінницькій областях. Так, з початку 2016 р. вже оформлено 40 аграрних розписок. Аграрії Вінницького регіону оформили 24 аграрні розписки на суму понад 48,2 млн. грн., а станом на 30.12.2017 року лише по Київській області було оформлено 190 аграрних розписок на суму 1 млрд. дол. Такі тренди дають змогу малому і середньому аграрному бізнесу вийти на новий рівень. Аграрні розписки є прогресивним методом небанківського кредитування, які урівноважать та забезпечать права як кредитора, так і боржника [3].

Отже, механізм функціонування аграрних розписок є реальною прогресивною альтернативою класичному банківському кредитуванню у залученні фінансових ресурсів. Проте, незважаючи на різноманітність джерел та інструментів фінансового забезпечення діяльності сільськогосподарських підприємств, кредитування комерційними банками та дер-

жавна фінансова підтримка є найбільш розповсюдженими витоками надходження фінансових ресурсів.

Основні засади державної підтримки спрямовані на забезпечення стабільного розвитку аграрного сектору національної економіки, послідовності та комплексності втілення державної аграрної політики органами місцевого самоврядування та органами державної виконавчої влади.

Державна підтримка ґрунтується на національних пріоритетах і узгоджується з інтеграцією України до ЄС та єдиного світового економічного простору. Основними елементами системи державної підтримки є сукупність організаційних, економічних і правових заходів, які мають на меті підвищення ефективності діяльності аграрного сектору економіки, забезпечення комплексного та стабільного розвитку сільських територій, розв'язання проблем соціальної інфраструктури.

Реалізація бюджетних програм підтримки аграрного сектору України залежить від обсягу коштів, виділених законом про Державний бюджет на відповідний рік, і порядку використання коштів щодо окремої програми. Виплати здійснюються через Міністерство аграрної політики та продовольства як головного розпорядника бюджетних коштів.

Загалом на виконання Закону України «Про Державний бюджет України на 2016 рік» Міністерством аграрної політики та продовольства було здійснено видатки із загального та спеціального фонду державного бюджету на загальну суму 1 731 134,9 тис. грн. З них із загального фонду державного бюджету витрачено коштів в розмірі 1 690 856,2 тис. грн. (97,7% витрат), із спеціального фонду державного бюджету обсягом 40 278,7 тис. грн. (2,3% від загального фінансування). Проте державна фінансова підтримка потребує докорінного коригування та транс-

формації щодо напрямів, параметрів фінансового забезпечення діяльності та надходить до незначної кількості сільськогосподарських підприємств [6].

Так, вдаючись до вищезазначеного, погоджуємось із дослідженнями науковців [2; 4; 10], що в сучасних умовах господарювання, модернізації та оновлення техніки та технологій виробництва, товарного асортименту, вдосконалення систем організації й управління пристосувати свою продукцію до вимог ринку, підтримувати необхідний рівень попиту, скорочувати витрати, покращувати фінансові та економічні результати діяльності, забезпечити конкурентоспроможність виробленої продукції на ринках збуту можливо тільки завдяки фінансовому забезпеченню. Адже майбутнє аграрної галузі – конкурентоспроможність, яка пов'язана із трансформацією наукових досліджень і розробок, науково-технологічних досягнень у новий чи покращений продукт, введений на ринок, в оновлений чи вдосконалений технологічний процес чи новий підхід до реалізації послуг, їх адаптації до актуальних вимог суспільства.

Висновки. Реальну ситуацію в сільськогосподарських підприємствах можливо змінити завдяки оновленню нормативно-правової бази з питань банківського кредитування; спрощення процедури одержання банківського кредиту; застосування нових форм гарантування банківського кредитування, стимулювання розвитку страхування майна, фінансових і підприємницьких ризиків в аграрній сфері; відновлення програми компенсацій аграрним підприємствам частини вартості процентних ставок комерційних банків, удосконалення механізму пільгового кредитування, а також апробованих у межах пілотного проекту аграрних розписок. Надзвичайно важливим на етапі сучасного розвитку є отримання соціально-економічного ефекту від залучення інвестицій.

Список використаних джерел:

1. Аграрний сектор України: тенденції, суб'єкти, перспективи реформування. Інститут стратегічних досліджень Нова Україна. URL: //newukraineinstitute.org/media/news/549/file/Agro%202015.pdf2.
2. Борщ А. Бюджетна підтримка аграрного сектору в умовах трансформаційних процесів в економіці України / А. Борщ // Економіка АПК. 2009. № 2. С. 111–116.
3. Білоусова Б. Селянам дозволять отримувати кредитування під заставу майбутнього врожаю. Експерти побоюються: у країні, де вибірково діє судова система, це матиме непередбачувані наслідки. Газета «День». URL: https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/brazilskiy-dosvid-na-ukrayinski-nivi.
4. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах: моніторинг / Ю.П. Воскобійник, О.Г. Шпикуляк; за ред. Ю.П. Воскобійника. К.: ННЦ ІАЕ, 2012. 438 с.
5. Гудзь О.Є. Пріоритетні напрями формування та ефективного використання сільськогосподарськими підприємствами фінансових ресурсів / О.Є. Гудзь // Аграрно-фінансовий портал. URL: http://agrofin.com.ua/files/gudz_37.pdf.
6. Закон № 928-VIII від 25.12.2015. Про Державний бюджет України на 2016 рік.
7. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua.
8. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: http://minagro.gov.ua.
9. Сільське господарство Вінниччини. Статистичний щорічник. 2016 Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Вінницькій області // За ред. С.В. Рибалко. 2017. 308 с.
10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк. Наукове видання Київ: ННЦ ІАЕ, 2012. 112 с.

ОЦЕНКА ПРИОРИТЕТНОСТИ ИСТОЧНИКОВ ФИНАНСИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Аннотация. Поскольку аграрный сектор является ресурсоемкой сферой, которая характеризуется длительностью производственного цикла и существенным периодом обращения средств, которые в дальнейшем обеспечат бесперебойный процесс сельскохозяйственного производства и реализации продукции, вопрос оценки приоритетности источников финансирования сельскохозяйственных предприятий является весьма актуальным. Определены состояние и определяющие резервы по дальнейшему улучшению финансового обеспечения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий. Доказано, что с помощью финансовых инструментов воздействия на процесс производства можно избежать проблем финансового обеспечения предприятий аграрного сектора экономики. Также освещено внедрение альтернативных инструментов финансирования деятельности сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, рынок, сфера, финансирование, кредитование, финансовое обеспечение.

**THE ASSESSMENT OF PRIORITY SOURCES OF FINANCING
OF THE COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES**

Summary. As the agrarian sector is a resource-intensive area characterized by the length of the production cycle and a significant period of rotation of funds, which in future will ensure the uninterrupted process of agricultural production and sales, the question of prioritizing sources of financing of agricultural enterprises is very relevant. The state and determinants for improving the financial sustainability of agricultural enterprises' competitiveness are outlined. It is proved that using financial instruments of influence on the production process it is possible to avoid problems of financial provision of enterprises of the agrarian sector of the economy. The implementation of alternative financing instruments for agricultural enterprises is also highlighted.

Key words: competitiveness, market, sphere, financing, lending, financial support.